

Műhely

V. MARGÓ Esettanulmány készítő Verseny

A Miskolci Egyetem 25 éves Gazdaságtudományi Kara Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézete és az Észak-magyarországi Regionális Kutatásokért Alapítvány – immár V. alkalommal – hirdette meg a „Margó” esettanulmány készítő versenyt. A hazai és a kolozsvári egyetem háromfős csapatának az volt a feladata, hogy a helyi foglalkoztatásban sikeres valamely periférikus térség vagy település helyi gazdaságának fejlődését célzó társadalmi innovációt és annak hatása- it egy-egy esettanulmányban bemutassa, valamint adjon javaslatokat a sikeresnek tartott társadalmi innovációs kezdeményezés továbbfejlesztésére, ill. más térségekben történő adaptációjára. Az idei versenyben Ágasegyháza, Tés, Nemesvámos, Látrány, Ostoros-Novaj, Poroszló, Sepsiszentgyörgy, Petőfiszállás, Cserdi jó gyakorlatát (összesen 11 dolgozat) mutattak be. A döntőbe a (három fős, területfejlesztési szakemberekből, helyi fejlesztéssel foglalkozó kutatókból álló) zsűri véleménye alapján a Pannon Egyetem, a Babes-Bolyai Tudományegyetem, a Miskolci Egyetem egy-egy és a Szegedi Egyetem két csapata került.

A verseny

- első helyezette a Szegedi Tudományegyetem Műszaki Karának csapata „Cserdi – az innovatív cigányfalu” című tanulmánnyal (Demsza Andrea-Dobrea Alex-Fleisz Balázs, felkészítő tanár: Dr. Kis Krisztián);
- második helyezette a Babes-Bolyai Tudományegyetem csapata „Az élhetőbb Sepsiszentgyörgy – fejlesztési és modernizálási kísérletek címmel (Kis Andrea-Kolumbán Zsolt-Sárosi Lóránd, felkészítő tanár: Dr. Máthé Csongor);
- harmadik helyezett a Miskolci Egyetem csapata lett („Sikeres társadalmi innovációs kezdeményezések megvalósításának lehetősége egy periférikus településen” című tanulmányával (Bordás Gabriella-Czipczer Tamara-dr. Murányi Klaudia, felkészítő tanár: Süveges Gábor).

Öröm számunkra, hogy a nyertes csapatok pályaműveinek rövidített változatát közölhetjük. Igazolva evvel, hogy a fiatalokat élénken foglalkoztatják a társadalmi innovációhoz kapcsolódó kérdések és készek a megoldás érdekében is cselekedni.

Demsa Andrea-Dobrea Alex-Fleisz Balázs

Cserdi, az innovatív cigányfaló¹

Egyre több roma származású politikust, közszereplőt, szakembert ismerhettünk meg az elmúlt évtizedekben, akik felvállalva egyfajta aktivista szerepet játszottak a cigányság helyzetében. Ilyen szereplőként robbant be a köztudatba Cserdi polgármestere, Bogdán László, aki kreatív közmunkával javította a faluban élők helyzetét, azzal, hogy helyi biogazdaságot hoz létre. Napjainkban a falu évente több tonna ingyen zöldséget adományoz a rászorulóknak, azzal a céllal, hogy leépítsék a romákról kialakult negatív sztereotípiákat.

Kulcsszavak: társadalmi innováció, vidékfejlesztés, local hero, roma etnikum, közfoglalkoztatás
JEL-kód: O31, O35, R10.

Bevezetés

Az elmúlt években futótűzként robbant be a médiába Bogdán László, akinek provokatív beszédstílusa és karizmatikus személyisége ránk is nagy hatással volt. Néhány éve egyetemistáknak tartott előadásán találkoztunk vele Szegeden. Roma származású egyetemi hallgatónaként különösen tetszett, hogy nem csak kér és kritizál, mint a legtöbb roma politikus, hanem tette kész és tesz is a saját közösségéért, Cserdi lakosaiért. Személye rövid időn belül nemzetközi ismertségre tett szert annak köszönhetően, hogy pozitív diszkrimináció helyett valódi teljesítményeket követelt a cigányoktól. A közmunkát értékteremtő munkává alakította, ami jelenleg is a fő foglalkoztatási lehetősége a falunak.

A szociális földprogram, majd a közmunkaprogram lehetőségeivel élve a korábbi 98%-os munkanélküliséget 3%-ra csökkentette, sikeresen visszaszorította a bűnözést, a (korábbi több száz bűncselekményhez képest, ma már éves szinten három-négy bűneset fordul elő a faluban). Sikerült rendezni a falu adósságát, ma már Cserdinek balatoni nyaralója is van, ahová a „legérdemesebb” dolgozókat és családjukat küldik el nyaralni. A falu korábbi súlyos problémája az éhezés is megoldódni látszik, több tonna élelmiszert állítanak elő, nem szorulnak adományra, hanem adnak.

A polgármester különös hangsúlyt fektet a helybéli gyermekek oktatására. A jó tanulók év végén 50 000 forintos pénzjutalomban részesülnek. Nem titkolt célja az, hogy megerősítse az értelmiségi cigány középíreget, hogy itthon is érdemi párbeszéd indulhasson a cigány és a nem cigány magyarok között. Bogdán szerint a magyarországi cigányság egyik problémája, hogy nincs egy erős értelmiségi középírege.

Úgy gondoljuk, hogy a cigányság a rendszerváltás egyik legnagyobb vesztese. Cserdin olyan folyamat indult el néhány évvel ezelőtt, amely nem csupán a cigányság számára hozott gondolkodásmódbeli változást, hanem a többségi nem roma társadalom számára is, hozzájárulva ezzel a cigányság társadalmi integrációjához, ami reményeink szerint mind nagyobb területen érezteti hatását a jövőben.

A klasszikus schumpeteri értelmezése szerint az innovációk két legfőbb tulajdonsága: új elképzelés és a megvalósulás. Az innováció általában kézen fogva jár a fejlődéssel.

A társadalmi innováció gyökerei a múlt század végére tehetőek, amikor a globalizálódó világban megnőtt tudáskényszer, a jelenlévő társadalmi problémák felerősödése, az elhanyagolt területiség illetve a fenntarthatóság paradigmaváltást eredményezett. Mivel a kormányzati szektor

---

¹ Az esettanulmány a TÁMOP 4-2.2.1.D-15/1/Konv-2015-0009 „Társadalmi innovációk generálása Borsod-Abaúj-Zemplén megyében” című projekt által támogatott MARGÓ esettanulmány-készítő versenyen ért el helyezést.

rugalmatlan és nem képes reagálni időben minden újonnan felmerülő igényre és változásra (gazdasági, társadalmi), ezért a civil szektort cselekvésre sarkallja az egyre diverzifikáltabb szükségleteik kielégítése érdekében (G. Fekete, 2013). A társadalmi innováció a gazdaság működésébe a társadalmi erőforrások bevonását (társadalmi tőke, hálózatok, társadalmi részvétel, önkéntesség, szabad felhasználású szellemi termékek, helyi tudás) jelenti (G. Fekete, 2014). Ez kulcsfontosságú, hiszen a társadalmi innováció új igényeket akar kielégíteni és nem új piacokat teremteni. Olyan új együttműködési forma, amelyben új kapcsolatrendszerek és közösségek alakulnak (Szörényiné, 2014). A gazdasági célok teljesülését tehát szükségszerűen olyan társadalmi változásoknak kell megelőznie, amelyek révén a helyi közösségek képessé válnak a változások kezelésére. Az együttműködés és az új kapcsolatrendszerek, a helyi szereplők hálózatosodásával növelhető a lokalitás alkalmazkodóképessége, melynek előfeltétele a gazdasági kontroll helyben tartása, (re)lokalizációja, ami nagyobb fokú önrendelkezést biztosít a helyi közösségek számára (Kis, 2014). A közösségek közül leghamarabb azok jutottak el a változtatás szükségességének felismeréséhez, ahol a legszegényebbek az emberek (G. Fekete, 2013).

Az előbbieket kapcsán jutunk el az esettanulmányunkban vizsgált Cserdihez, egy a „leghátrányosabb helyzetű” (LHH) jelzővel ellátott településből az elmúlt évek kitartó és fáradtságos munkájának eredményeként mára hátrányos helyzetűvé (HH) vált településhez. A koncepció ugyanaz, az emberek igénye megváltozott, amivel a szükségleteiket kielégítik, lokálisan és közösen tesznek a jobb életért, hiszen a múlt rávilágított arra, hogy másképpen nem tudnak előre lépést mutatni, amely nagyon komoly konfliktusokat eredményezett. Kis (2011) véleménye szerint az innovációk, illetve az innovációra való képesség jelentős versenyelőnyöket biztosítanak az egyes településeknek, térségeknek, ugyanis a társadalmi és gazdasági változások megkövetelik a területi folyamatok szereplőitől a folyamatos alkalmazkodást, amely csak újításokkal, megújulással biztosított. A megújulás alapja pedig az innováció.

A társadalmi erőforrások bevonása nem automatikus és egyszerű folyamat, hiszen a szereplői emberek, akiknek saját érzelmük, értékük, akaratuk van. Ebben a feladatban hatalmas szerepe van a „helyi hősnek”. Az adott településhez kötődnek (ott születtek, ott élnek stb.), így a közösség jobban be és el tudja fogadni az adott személyt, mert érti a problémájukat, ismeri az emberek nagy részét személyesen is. A local hero az állami politikától és bürokráciától független. A paternalizmus újfajta megnyilvánulásai a local hero-k. *„Céljuk nem a saját profitmaximalizálás, hanem a közösség jólétének növelése.”* (Illés, 2014). Cserdi esetében a local hero Bogdán László polgármester. Az ő hivatalba lépésétől kezdve beszélünk és beszél a média egésze „Cserdi csodáról”. Központi szerepe megkérdőjelezhetetlen. Helybéli, ismeri a helyieket és a problémájukat, világos víziója van, honnan hová kell fejlődni, és ehhez milyen lépések szükségesek. A közösség iránt elhivatott, bízik bennük, ezért a cserdiek is bíznak benne. Az egyik leglényegesebb része a cserdi fejlődésnek Bogdán személye.

A társadalmi innováció Cserdiben gyökeresen megváltoztatta az emberek életét és megélhetését, olyan folyamatot indított el, amely a jövőre nézve kulcsfontosságú lehet. Mind a mostani, mind a felnövekvő nemzedékeknek, hiszen a folyamatok révén a leszakadt, generációk óta mélyszegénységben élő családok tagjai társadalmi szinten is javíthatnak helyzetükön. Ez pedig nem csak közvetlenül a megélhetésük biztosításán múlik, hanem azon is, hogy az embereknek új értékek lesznek fontosak, másképpen gondolkoznak bizonyos dolgokról, együtt tudnak működni a közös cél érdekében, ezáltal öntevékenyek, önállóak lesznek. Felelősek magukért, a közösségükért és a környezetükért.

Néhány szó a településről

Cserdi község a Szentlőrinci járásban, Baranya megyében helyezkedik el. A megyeszékhelyétől (Pécsről) 24 km-re észak-nyugati irányban, Szentlőrinctől 5 km-re, északra, a Budapest-Pécsvasút útvonalon található. Cserdi három utcából álló kisközség, amelyből az egyik az ún.

cigánysor. A 406 főt számláló község lakosságának a 2011-es népszámlálás során 40%-a vallotta magát roma származásúnak, a valóságban ez a szám 70% körüli lehet.

Cserdi lakossága a rendszerváltozást követően folyamatosan nőtt, ami meglepő lehet, hiszen a magyarországi falvak legtöbb esetben folyamatos népességcsökkenést mutatnak. A településen a 0-14 éves fiatalok, arányukban majdnem kétszer annyian képviseltetik magukat, a 60-69 éves, illetve a 70 éven felüli korosztály pedig alatta van a Baranya megyei átlagnak. Mindezt az idős- (60 év felett) és fiatalkorú (14 év alatti) népesség arányából számolt öregedési index is alátámasztja. A mutató értéke Cserdi esetében 57% a Baranya megyei 170%-kal szemben. Amíg a megyei adatok egy előregedő társadalom képét mutatják, addig Cserdi fiatalodik.

Az elmúlt években arculati változáson esett át a falu. A bizalom jeleként leszerelték az önkormányzati épületről a rácsokat, lebontották a kerítést, mivel nincs rá szükség. Feltevése beigazolódott, tényleg nem volt szükség kerítésre és rácsokra, senki nem tört be az önkormányzati épületbe.

Nemrég még mindennaposak voltak a bűncselekmények. Napjainkban megszűntek a társadalmi konfliktusok mind a cigány-magyar, mind a cigány-cigány vonatkozásában. Ezt a békét jelképezi a Bogdán László által építtetett Barátság híd. Amely egyébként összeköti a település cigányok lakta részét a magyarok lakta részével. Ez a híd jelkép, hogy az embereket nemcsak fizikai, hanem tágabb értelemben is sikerült „összekötni”.

Konditerem épült a mozogni vágyóknak és önkormányzati tulajdonban lévő bolt (így nem kellett átjárni a szomszédos faluba élelmiszerért). Mindezt saját önerőből, kétkezi munkával sikerült létrehozni. A felújításokat és az eszközöket papír, hulladék, illetve fém gyűjtéséből származó bevételekből finanszírozták. A kocsmát első intézkedései között bezáratta. Épült játszótér és cigányholokauszt-emlékfal. Az elmúlt évek során több, mint 50 házát újíttattak, több mint 20 házba fürdőszobát építettek (ahol eddig csak lavór volt). Ennek célja, hogy a szegény körülmények között élő emberek ne romos, omladozó házakban éljenek, hanem hogy végre megtapasztaljanak egy 21. századi mintát. Korábban Cserdi rossz hírű volt a környező településeken, ezért úgy gondolta, hogy az effajta arculatváltás, amely emeli a falu esztétikai képét, kezdeményezheti a bizalom kialakulását a Cserdin át, illetve odautazó emberekben. Bogdán elérte, hogy ma már nem elmenekülnek a „magyarok” Cserdiből, hanem kezdenek visszaköltözni oda.

Foglalkoztatás Cserdiben: innovatív közmunkaprogram

A közmunka program sokak által kritizált szociálpolitikai eszköz. Rengeteg vita övezi, hogy az esély vagy veszély a munkanélküli emberek számára. Kétségtelen, hogy az elmaradott térségeken, illetve kistélepüléseken sokszor ez az egyetlen foglalkoztatási lehetőség. A lakosság fejében legtöbbször az a kép él, hogy a közmunkások haszontalanok, nem csinálnak semmit, és csak az államon élösködnek. A közmunka programhoz köthető negatív sztereotípiák közé tartozik, hogy nincs valódi, kézzel fogható eredménye a közmunkások tevékenységének. Emellett sokszor a közmunkásnak is megalázó lehet a programban való részvétel a fenti sztereotípiák miatt. A munkások morálját az is csökkenti, hogy a fizetés, amit kapnak a munkájukért, jóval kevesebb, mint a minimálbér, emiatt sokszor olyan komoly döntési kényszerben vannak az emberek, mint: vagy számlákat fizetik ki, vagy esznek.

A közmunka hatékonysága legtöbbször a polgármester kreativitásán múlik. A polgármester a termelő, érték- és közösségteremtő munkarendszert hozott létre, ahol az emberek felelősséget vállalnak saját munkájukért.

„Szeretem a közmunkát. Jó dolognak tartom. Nem azért, mert integrál, mert visszavezet a munka világába – ezeket a mondatokat én értelmezni sem tudom –, hanem mert általa felmerül az emberekben az igény, hogy ne a segélyekre várjon. Mi vagyunk a szociális háló Darnyi Tamásai: órákig állunk sorba pár forintért, aztán megsértődünk, mikor kiderül, hogy nem elég semmire (...)” (Neményi, 2015 – 24.hu) – mondja Bogdán. A közmunka programban résztvevők Cserdiben főként mezőgazdasági tevékenységeket végeznek. Az önkormányzat 1000 m² fölíasá-

tor építésére adott be pályázatot, amely elnyerése után a YouTube nevű közösségi videó megosztó portálról tanulták meg, hogyan kell megépíteni azokat. A ma már fél hektárosra nőtt földcsátrák a volt cigánytelep helyén épültek, ahol az elhagyatott házakat ledózeroltatták, átadva a területet a mezőgazdaságnak.

A sátrakban évszakokon túlívelő paprika, paradicsom, hagyma és uborkatermesztés zajlik, így az emberek egész évben termelő munkát tudnak végezni. A mellett, hogy nem kell pénzt költeniük ezekre a zöldségekre, a felesleget több piaci szegmensben értékesítik (pl.: éttermekben, Pécsi piacon, élményközpontnak, más településeknek). A pécsi piacon két analfabéta cigányember árul, akik csak számolni tudtak. A törzsvásárlók elégetettek, örömmel vásárolnak cserdi termékeket, és a visszajelzések alapján kedves, segítőkész és precíz kiszolgálásban részesülnek.

Szabadföldön krumplit és vöröshagymát termesztnek. A környék egyik nagy mezőgazdasági vállalatával megegyezve a cserdiek bérmunka keretében 1 200 hektár földet kapálnak meg. Cserdi 40 hektárra vett fel földalapú támogatást, amelyen fakitermelést, szántóföldi növénytermesztést, állattartást (mangalica) végeznek. Vásároltak 53 hektár legelőt, amelyet közmunkásokkal rendbe szedtek és szarvasmarhákat tartanak majd rajta.

A polgármester szerint nem az a legnagyobb dolog, hogy „megtanultak” dolgozni az emberek, és nem is az, hogy az értékesítések révén 14 millió forint profitjuk volt, hanem az, hogy minden nap hajnali 4-kor találkoztak, és együtt mentek dolgozni a földekre.

Szegeden hallgatott előadása kapcsán olyan újszerű és merész ötletet fogalmazott meg Bogdán, miszerint a Cserdiben termesztett zöldségekből és némi beruházással büfét nyitnának Pécsen, amelyben cigány lecsót és cigány hamburgert, azaz „Romburgert” árulnának. Ez annyiban más, mint a hagyományos hamburger, hogy az összetevők „cigányosan-lecsósan” kerülnek a zsemlebe, illetve mennyiségre is több kerülne egy-egy adagba.

A Cserdiben alkalmazott közmunka tehát valóban esély, hiszen e nélkül az emberek 90%-a munkanélküli lenne. Emellett valóban produktív, köszönhetően a bionövénytermesztésnek, amelyet saját felhasználás mellett értékesítenek és adományoznak is belőle. De a legfontosabb nem az, hogy az embereknek van munkájuk, hanem az hogy valódi közösségként működnek együtt, azonosulni tudnak a polgármester által elképzelt célokkal, felelősséget tudnak vállalni a saját munkájukért, megtanulták, hogy amennyit beleraknak a földbe, azt ki is kell venni. Ez mindmind verejtékes, kemény munkával jött létre Cserdiben.

Jótekonysági akciók

Bogdán László szerint a falu történetének egyik legnagyobb sikereként könyvelhető el, hogy mára Cserdi község már több civil szervezettel együttműködve több tonna zöldség adományt szállít a szegény rászorulóknak, bárminemű állami támogatás nélkül, szerte az országban és a határon túli területekre is. A polgármester elmondása szerint az embereinek a pénzszerzés után ez a másik legnagyobb öröme az életben.

2014 novemberében egy tonna Cserdiben termesztett zöldséget adományoztak a Böjte Csaba ferences rendi szerzetes által létrehozott és működtetett Dévai Szent Ferenc Alapítványnak.

Rendszeresen adományoznak Pécsen és Budapesten is, ahol főként időseket, gyermekotthonokat és hátrányos helyzetben élő családokat segítenek (több mint 20 tonna biozöldséget adományoztak el Cserdi lakosai a polgármester közbenjárásával, több esetben olyanoknak is, akiktől talán még maguk az adományozók is sokkal szegényebbek). Bogdán L. különösen nagy hangsúlyt fektet az adományozásra, amivel többi programjához hasonlóan szintén a cigánysághoz köthető hamis sztereotípiákat kívánja leépíteni. Lassan két éve indították el a „piros-zsiga akció” néven elhíresült adományozó programot (program keretében cigány és nem cigány közmunkások egy piros színű, fehér műszőrmés, bólogató kutya zsigulival járják az országot és osztják szét azokat az adományokat, amiket főként cigányokkal termeltek ki).

Már második éve az egyik fővárosi szegényeket segítő budapesti biciklis gerilla szervezet (a Budapest Bike Maffiával) együttműködve osztanak szét adományokat karácsony előtt a VII. és VIII. kerületi, főként mélyszegénységben élő családoknak. A BBM már több éve jó kapcsolatot ápol a helyi gyermekjóléti és családsegítő központtal, s tőlük szerzik be a rászoruló belvárosi családok címeit, akiknek az adományokat viszik ilyenkor a cserdiek. A biciklis szervezet tekintettel a cserdi barátságra, ilyenkor a szokásoktól kicsit eltérve, miszerint ők biciklivel "kézbesítik" az adományait (főként a hajléktalanokat megcélozva), ezeken az alkalmakkor utat engednek az osztásban a Cserdiből jött szorgos munkásoknak, amikor is az osztást helyben rendezik meg a levélben kiértékelte adományozottak részére. A részletekre is nagy hangsúlyt fektető polgármester az ilyen akcióira fehér köpenyben a „Jó szellemiség” felirattal érkező munkásaival, és egy Cserdi logójává vált óriás molinóval érkezik, aminek a szlogenje: „*Magyarország nem fekete, vagy fehér! Attól szép a nemzet, hogy sokszínű!*” (Bíró, 2015). A mondatok önmagukért beszélnek.

Tavaly karácsony előtt 200 családot tudtak segíteni négy tonna biozöldség (krumpli, hagyma, fokhagyma) szétosztásával.

Értékelés és előretekintés

A közösség már bizonyított és jelesre vizsgázott tenni akarásból, szolidaritásból, kemény munkából. Azt reméljük, hogy Cserdiben az idő előrehaladtával lesz még hasonlóan aktív és eredményes „local hero” Bódi-Böhm által leírt sikerfeltételeket vizsgáltuk (Bódi és Böhm, 2000).

- Az integrátor polgármester: Egyértelműen nagyon erős tényező Cserdiben Bogdán László, aki képes fenntartani az egyensúlyt a falu érdekeit szolgáló célok elérésében és az emberek közösséggé kovácsolásában. Esettanulmányunk előző részeiben erről bővebben is szót ejtettünk.
- A helyi nagykoalíció: Bár Cserdi lakossága még a félezer főt sem éri el, mégis rendszeresen vannak visszajelzési lehetőségek fórumokon és csapatépítő tréningeken egyaránt, de a közvetlen kommunikációnak is igen nagy jelentősége van. Szinte minden nap az aznapi munkát csapatmegbeszélés előzi meg, ahol mindenkinek lehetősége nyílik az esetleges problémák megbeszélésére, vagy hasznos javaslatok tételére.
- Külső kapcsolatok: Cserdi számos értékes kapcsolati tőkével dicsekedhet. A polgármester önerőből, autodidakta módon tanult bele a mezőgazdaságba és a faluvezetésbe. Ma már hozzá fordulnak segítségért a környék polgármesterei. Bogdán László személyében az ország egy őszinte, a cigányságról nyíltan beszélő közszereplőt ismerhetett meg. Karizmája lehetővé tette, hogy a médián keresztül külföldi elismerésre is szert tegyen, ami nyilvánvalóan nagy előnyére vált. Nagyon okosan használta a média adta kiváló lehetőségeket, aminek köszönhetően ismert politikusok, közszereplők, mérnökök keresték őt fel kreatív újító ötleteik megvalósítása érdekében, amire Bogdán nyitottan reagált. Jó kommunikációjának és kreatív alkotó képességei végett rengeteg partnerre, támogatóra talált, akiről elmondhatjuk, hogy igazán elhivatottak, jövőben kötelezettséget vállalva támogatják a községet.

E három tényező erős megléte is azt bizonyítja, hogy Cserdi kétségtelenül a sikeres települések körébe tartozik. Ezek nagyon jó stabil alapok, amelyek elengedhetetlenek a társadalmi innováció tekintetében, azonban a cél mindenképpen az, hogy a település megtarthassa önállóságát és minél tovább fenntarthatóak legyenek az elért eredmények, a közösség, a község egyediségének megtalálása mellett.

A legtöbb sikeres település esetén közös tényező az egyediség megléte (pl.: Komlóska, Panyola, stb.). Cserdi hosszú távú sikerének kulcsa a saját egyediségének megtalálásában rejlik. A már épülőben lévő feldolgozó üzem remek lehetőségeket nyithat. Azonban egyedi attól lehet, hogy a saját branddel ellátott termék is egyedi és így több felvevő piac jöhet létre. Erre Cserdinek kiváló esélyei vannak, hiszen a médiából, előadásokról, fórumokról stb., sokan megismerhették a község nevét, ami döntő fontosságú lehet ebben a tekintetben. A cigánylecsó, savanyú-

ság és a lekvár valóban kuriózum lehet a boltok polcain. A termékek jövőjéről a polgármester a következőt nyilatkozta: *„Az egy szép pillanat lesz, amikor először leemelik a polcra a Lasipe savanyúságot, és nem teszik vissza azért, mert cigányok csinálták.”* (Fülöp, 2015 –bama.hu). Ezt továbbgondolva kialakulhat a környező településekkel olyan együttműködés, amely a Lasipe márka égése alatt klasztert eredményezne. Összefogással, egymással társulva remek gazdasági eredményeket lehet elérni, illetve a térségbeli településekkel szorosabb viszony alakulna ki a közös érdek miatt, jól példázza ezt a Zempléni Helyi Termék és Szolgáltatás Klaszter is.

Ahhoz, hogy a község és a közösség fenntartható maradjon, függetlenednie kell az állami közmunkaprogramtól. A legtöbb sikeres település az állami közmunkaprogramtól részben vagy egészben már függetlenedett. Erre vannak Cserdiben is elképzelések, amelyek önálló kisvállalkozások és üzemek létrehozásáról szólnak. A közmunka nem lehet cél, csupán eszköz.

A cigány skanzen elkészülése is lehetőség, hiszen itt fizikailag is találkozik a hagyomány és a modernitás. A vályogházakat helybéli emberek bevonásával építik, a látogató komplexum pedig a legkorszerűbb technikával működik majd. Ez egy olyan pont lehet a cserdiek életében, amely nem csak helyben kuriózum, hanem országosan is egyedülálló. Hatalmas befektetésről van szó, sokat is remélnek tőle. Azonban magának a skanzennek a megléte, még nem garancia semmire. Ehhez kapcsolódóan egy komplex rendszernek kellene felépülnie, ami kihasználja a festői szépségű cserdi tájat, az eddig megszerzett jó hírnevet, az épült – szintén egyedülálló – látnivalókat. Viszont a legfontosabb az lenne, hogy a helyiek a sajátjuknak érezzék a skanzent. Ezt elérni szintén a helyiek bevonásával lehet. Például a legtöbb munkakört helyi lakosok töltenének be, ezzel már kialakulna egy hosszú távú kötődés, az emberek identitásának fontos része lenne a skanzen, amellyel a szakképzett, diplomás fiatalok egy részét helyben lehetne tartani, mint pl.: muzeológus, idegenvezető, népművelő, romológus, könyvtáros, pénztáros stb. De a látogatók növekedésével az önkormányzat is több bevételhez jutna, a helyiek szállások, panziók kialakításával bekapcsolódhatnak a turizmusba.

2017-ben angol nyelvű óvodát szeretne nyitni a község. Ez azért kuriózum, mert az óvodáskorú gyerekek olyan nyelvtanulási esélyekkel indulhatnak, mint nagyvárosi „társaik”. Elgondolásunk szerint hasznos lenne akár az angol vagy akár más idegen nyelvek szorgalmazása az iskoláskorú gyerekek részére is. Jelenleg általános iskola sincs Cserdiben, a szomszédos Bükkösdre járnak a gyerekek. A legjobb megoldás a nyelvtanulási kedv és a tudás megtartásában az általános iskolai oktatás mellett egy nyári iskola létrehozása lenne.

A partnerség egyik legfontosabb hozománya az információ, a tudás megszerzése, amely mindegyik résztvevőnek hasznos, hiszen együttműködve, egymástól tanulunk a legtöbbet. Mint már esettanulmányunkban említettük, a cserdi folyamatokat rengetegen ismerik itthon és külföldön is. Jártak önkéntesek Németországból a községben, és Bogdán is járt Németországban, ahol 3 nap alatt 27 előadást tartott, és csupa pozitív visszajelzést kapott. Erre alapozva, a jövőre gondolva a külföldi partnerségre épülő együttműködést szintén fontosnak tartjuk. Ez egy olyan nemzetközi önkéntes programban való részvételre ösztönöz, ami kifejezetten a mezőgazdaságra koncentrál. Ilyen pl. a WOOFING (World Wide Opportunities on Organic Farms), amelynek lényege, hogy a programba jelentkeznek kisméretű gazdaságok/farmok, jelzik, hogy szükségük van önkéntesre az adott munka elvégzésére, és ha van önkéntes jelentkező a világ bármely pontjáról, akkor létre is jött a megállapodás. Az önkéntes a tudás megszerzésén, és bizonyos folyamatokban való mélyebb elmerülése mellett ingyenes szállást és étkezést kap a farmtól. Cserdinek szerencsés lenne ebbe bekapcsolódnia, hiszen a szakképzett, mezőgazdasági téma iránt érdeklődő fiatalok értékes külföldi tapasztalatot szerezhetnek, és nem utolsó sorban pozitív tapasztalatokat Európa legnagyobb számú kisebbségéről is. Nem beszélve az olyan nem mellékes dolgokról, mint a már említett nyelvtanulás, másik kultúra megismerése, olyan emberi attitűdök, mint az empátia, tolerancia készségek fejlesztése. Továbbá a település hírnevét még több külföldi ország megismerné, így mindenképpen profitálhatna ebből a fajta partnerségből.

Irodalomjegyzék:

- Bíró A. (2015): Egy homo faber – Virtuális laudáció. *Élet és Irodalom*, 59. évf., 8. sz.
- Bódi F. – Bóhm A. (2000): A sikeres és sikertelen településekről. In: Bódi F. – Bóhm A. (szerk.): *Sikeres helyi társadalmak Magyarországon*. Agroinform Kiadóház, Budapest. pp. 7-32.
- Fülöp Z. (2015): Savanyúság, lecsó, lekvár cigánykézből – jön a Lasipe. BAMA.hu (2015. október 6.). <<http://www.bama.hu/baranya/kozelet/savanyusag-lecso-lekvar-ciganykezbol-jon-a-lasipe-632767>>. (Letöltve: 2015.10.07.)
- G. Fekete É. (2013): Integrált vidékfejlesztés. Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Miskolc.
- G. Fekete É. (2014): A szociális és szolidáris gazdaság csírái a magyarországi vidéki térségekben. *DETUROPE: The Central European Journal of Regional Development and Tourism*, Vol.6, Issue 3. pp. 70-84.
- HVG (2014): Portré: Bogdán László, Cserdi polgármestere. 2014/38. szám (2014. szeptember 20.)
- Illés S. (2014): A helyi gazdaságfejlesztés egy modellje. *Munkaügyi Szemle*, 2014/4. szám. pp. 20-28.
- Kis K. (2011): A LEADER-térségek fejlődését akadályozó tényezők értékelése és a Helyi Akciócsoportok szerepe a helyi fejlődésben. *Közép-Európai Közlemények*, 4. évf. 1. sz. pp. 190-203.
- Kis K. (2014): Vidékgazdaság, kultúra, lokalizáció: eltérő válaszok és fejlődési differenciák. *Jelenkori Társadalmi és Gazdasági Folyamatok*, 9. évf., 1-2. sz. pp. 9-28.
- mandiner.hu (2015): Az Amnesty azt mondta, hogy buta, rasszista, homofób vagyok. *Mandiner* (2015. június 22.). <http://mandiner.hu/cikk/20150622_bogdan_laszlo_az_amnesty_az_mondta_hogy_buta_rasszista_homofob_vagyok>. (Letöltve: 2015.09.20.)
- Neményi Márton, „*Van már elég disz cigány ebben az országban*”, 24.hu, 2015.04.02. <http://24.hu/belfold/2015/04/02/van-mar-eleg-disz-cigany-ebben-az-orszagban/> (Letöltés dátuma: 2015.09.29.)
- Szörényiné Kukorelli I. (2014): A vidék fejlődésének motorja. A rurális innováció tulajdonságai és megjelenési formái Magyarországon. *A Falu*, 2014, 29. évf., 2. szám. pp. 51-62.